

15-6-27

Núm. 42

nós

CASTELAO

Arquivo filolóxico e etnográfico de Galiza

Notas do folclore de Arbo (Pontevedra)

DUAS PRÁTICAS Ó TEMPO DO NACIMENTO

1.º Pra sacal-o enganido

As *sacamadeiras* ou *sabias* van coa parteira e o neno á irexa e móllanlle a cabeza con auga bendita.

E condición precisa que esté isrido por completo.

Dempois de isto fanlle c'un allo unha crusa na frente.

Ainda o levan ó altar maior, levantan a pedra da ara e pasan por baixo e por riba duas ou tres vêgadas ó doente.

E pra finar de sandal-o danlle a beber en pingotas un mexunxe formado de viño, incenso, e mel.

2.º Pra que o neno sexa rico

Móllase unha moeda, podenzio ser de ouro, en viño, e daselle a chupar á criatura.

PRÁTICAS O TEMPO DO CASAMENTO

1.ª Si o cambiar os noivos no acto de se casar, as moedas ou arras, lle cae algunha no chau pertenceulle o sacerdán.

2.ª Se non deben botar foguetes nas festas dos casamentos. E siñal de que se han levar mal despois de casados.

En col de isto hai o refran:

na boda non botes foguetes

Porque dempois andase os moquetes.

Comunicada por

RAMON MARTINEZ LOPEZ

Os tres irmáns

HABÍA unha vez un pai que tiña tres fillos; un dia o pai morreu e, como era mui probe, so lle deixou os fillos unha manta vella e pequena. O chegala noite os tres irmáns fóreronse deitar e cubríronse os tres coa manta; pero como esta non chegaba pra os cubrir ós tres, estaban toda a noite puxa d'un lado, puxa do outro.

Entón o maior d'eles cavilou do enganar o mais peq eno e pola mañán foi onda él e dixolle;

— Ay ó! Sabes que podias vender a tua parte da manta?

— Eu vendo, ó, vendo. Pro ha de ser coa condición de que me hei de deitar entre volos dous.

— Pois xa está!

E remataron o trato.

Pol-a noite fóreronse deitar e, coma acordaran o mais pequeno deitouse ante iles os dous. O pouco tempo emprincipiaron os dos lados a puxar da manta cada un do seu lado, e o mais pequeno, moi acochadiño ante iles, non fagüía mais que dicir:

Coitadiño do que vende
que non puxa nin estende!

Coitadiño do que vende
que non puxa nin estende..!

Os labregos e o xuez

MORREU n'unha ocasión un home e deixou tres fillos. Antre as cousas que estos herdaron, había unha casa e os tres se querian quedar co'ela. Como non se puxesen de acordo, determináron ir a mañán seguinte onda o xuez pra que il decidise.

E así o fixeran.

Antes de sair o sol, puxérónse en camiño e, indo por un carreiro ante dous campos de centeo, que xa estaba grande, dixo o maior, que era o que iba de diante:

— Ay, ó! por eiquí pasou un cabalo que era coxo de unha pata de diante!

— Era torto! — dixoo outro irmán que ia trasil.

— E rabón! — engadiu o outro.

N'esta conversa chegaban a casa do xuez, mais o mesmo tempo entrhou n'ela un home que viñera tras d'iles e que ouvira o que faláran. Este home entrou onda o xuez e dixolle:

— Ises tres homes que ahí están roubaronlle un cabalo a un meu veciño.

— E logo como o sabes? — perguntoulle o xuez.

— Porque eu viña preto d'ibes e ouvin que se dabán us a os outros as señas do cabalo; dicían que era coxo e torto e rabón e ise cabalo botoulle o meu compadre onte a noite.

Chamou o xuez aos tres irmaus e contoulles o caso dicindolles que se espricasen, senon que os metia na cadea.

— Eu nin xiquera lle vin o tal cabalo, señor — dixo o irman maor — soupen que por alí pasara un cabalo coxo, porque se vian as sinalas na terra e unha das ferraduras estaba mais calcada que as outras.

— E eu — dixo o outro irmau — dixen que era torto, porque os centeos d'un lado estaban comidos e do outro non, sinal de que so via d'un lado.

— Pois eu dixei que era rabón — rematou o outro — porque ainda non saira o sol e os centeos estaban cheos de orballo. e si o cabalo tivese rabo, o andar dando coil d'un lado pro outro, habia tiral-o.

Satisfeito o xuez con estas razós mandou retirar os tres irmaus dicindolles que ainda non podía resolver o seu asunto astra o dia seguinte, pro aquela noite ceaban e dormian na casa d'il.

Foron ceiar os tres irmaus e puxéronlle na mesa un cabirto asado.

— A cabra que pariu iste cabirto, pariu outro o mesmo tempo — dixo o maor dos irmaus.

— E amamantouno unha cadela — dixo o outro.

— E non sabedes unha cousa? — dixo o mais pequeno — O amo evos fillo d'un mouro

Unha criada que por alí andaba, ouviunos e foillo contar o xuez.

A mañán seguinte, perguntalles o xuez como sabían o que dixeran a noite antes.

— Soupen que a cabra que parira o cabirto, trouxera dous xuntos dixo un d'iles — porque o cabirto tiña as costelas d'un lado mais delgadas que as do outro de estare arrimado o seu irmau.

— E eu soupen que o amamantara, unha cadela porque lle votiei os osos a un can que por alí andaba e non os quixo comer; de ahi saquei que tiña algo de can.

— Pois eu dixen que vostede era fillo d'un mouro, porque cando se sentou a veira do lume puxo os codos nos xoenlllos e a cara nas maus que e a postura dos mouros.

Entón o xuez colleu un coitelo e foise onda a sua nai e díolle:

— Ay mi nai! a min dixéronme que era fillo d'un mouro. Il é certo?

— Será, fillo, será. O teu pai tivo un criado mouro na casa e pode que sexas fillo d'il.

Voltou entón o xuez onda os tres irmaus e díolle:

— Pra resolver o voso asunto imos faguer asi: Ide a sepultura do voso pai, cortaille a cabeza e traguédema.

— Vamos alá! — dixeran os dous irmaus maiores.

— Non — dixo o mais pequeno — quedaivos vos coa casa, mais eu eso non o fago co meu pai.

— Está ben — dixo o xuez — Ti eres o verdadeiramente fillo de teu pai. Tua é a casa.

Colleitados no concello de Lobeira, por

XAQUÍN LORENZO

Lobeira-27-V-927

Ditos referentes a xentes e pobos (1)

Mintirás, os de Cibreiros;
Poucas verdás hai en Boeiros;
Teares vellos, Chaodarcas;
Pica toxos, Anduriñas;
Pecha pan, Outeiroomeao;
Laxas duras, Cimadevila;
Zarramangueiros, os de Pioselo;
Bouceantes, Casmartiño;
Abogados, Caspiñón;
Pleiteantes, no Outeiro;
Xente noble, Santa Marta;
Carniceiros, na Derrasa;
Carpaceiros, no Penedo;
Calzafouces, en Pedraio;
Altas sebes, na Medorra
l-alá vai a conta toda.

Istes lugares, menos a Derrasa, son os que formaban a parroquia de Santa Marta de Moreiras, antes do derradeiro arreglo parroquial.

Recollido por BEN-CHO-SHEY

Santa Marta de Moreiras. Ourense.

(1) Véxese o número 38, onde párabricamol-os do camiño dos canteiros recollidos por Castelao en Carballeda (Cotovade). O Dr. Gabriel María Vergara Marlin ten estudo este asunto na Hespæña nos libros seguintes: *Diccionario geográfico popular de cantares, refranes, adagios, proverbios, locuciones, frases proverbiales y modismos españoles; Cantares, refranes y modismos geográficos empleados en España con relación a otros pueblos; Carácter y cualidades de las diferentes regiones españolas, según las frases populares empleadas acerca de ellas; Cosas raras o curiosas de algunas localidades españolas según los cantares y frases populares; Apodos que aplican a los habitantes de algunas localidades españolas los de los pueblos próximos a ellas, nas quais atópase material de comparanza.* Iste asunto nono esqueceron os Sres. da comisión do Folk-lore galego constituída no ano 1883, baixo a presidencia de D.ª Emilia Pardo Bazán, e figura nas preguntas 38 e 39 do questionario publicado por Iles.

Úm. 44

15-8-27

nós

CASTELAO

dos ecoabáse ainda, con leda teimosía, o belido tema que topara e seguindo no maxín a sua obra —Op. I—, deténdose en cada acerto, a maña do repaso que un fai do soño obriso e lonxano, douse a canta-lo, a canta-lo namentra-lo tren repinicaba a muiñeira das costas e debullaba o alalá dos chaos sobre o trémolo de paisaxe e o pedal azul do ceo. (O crego cativío e descoñecido que se sentara a par de el en Catoira iao escoitando cos ollos pechados nas follas do breviario).

Nos outos da Catedral renxió o fol do orgao, barquín de forxa, e as máns do Organista de Santiago, mans afeitas a temprar o ferro roxente dos graves na i-auga xiada dos agudos afiaba os sons a circias marteladas. Embazabase o ar d'unha sotil poeira, erguíase un mesto fumeiro... De súpito e a nidia cralidade da sua cantiga a que avisca o músico de Iria envólveita na bretema d'unha fuga. O paxariño que el quixera esligar cas suas máns de labrego, afeitas a coller niños cairá no ichó de aquél creguiño descoñecido que cos ollos pechados nas follas non pasadas do breviario fora escoitando o seu cantar.

O organista de Iria xa non tencioou falarlle. Cos ollos embazados po-la poeira das bagoas, ca gorxa atuida po-lo fumeiro d'un salao, estrizou os papés e tornou ós enterrros, ás festas, ó viño e ás esmorgas.

Na terra de Padrón díxose que os médicos

de Santiago ll'arrincaran do peito un verme. Tornáralle o sentido.

III

A MOZA QUE FAI FLORES

Esta é a rapariga macia que fai flores e lee novelas. Flores azules con mazanciñas moradas, flores verdes entre follas vermelhas, flores mouras entre follas rosas. Novelas con homes de capa en ruas estreitas, novelas con señores de chisteira en ricos estrados, novelas con mozos de blusa en casas probes. Esta é a rapariga loira que fai bordados con volvoretas i-estrelas, a que sabe fiar mazarocas de contos e argallar trécolas, a que escarabella nas lembranzas e gabea po-los sonos.

Onde ela está bule como un rodicio a devandoira das conversas e trema, a estrelecer, o maxín das mozas. Por eso dín que ten os miolos como un mundo de azougue onde andan con figuras estranas toda-las cousas.

Cando remate os libros do difundo abogado encetará os do crego, e cando remate os do crego escomenzará a sua novela. Namorárase dun estudiante que pase en Castromil. Irá a vivir a Santiago...

(Un bó día os alumnos de disección farán unha preparación de miocardio falando do Celta e do Deportivo.)

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE

ARQUIVO FILOLOXICO E ETNOGRÁFICO DE GALIZA

Mediciña rústica

O TANGARAÑO

Eisiste en Lobeira un modo de curar o tangaraño que, pol-a sua sinxeleza, parece mentira que ainda non o coñezca a medicina moderna a pesar de todolos seus adiantos.

É coma sigue: Cóllese o entangarañado e átanselle as pernas c'unha verga. Búscase despois un carpinteiro que sexa fillo de carpinteiro e neto tamén de carpinteiro. Vaise con il e mais co entangarañado a unha

encrucillada e alí o carpinteiro córtalle a verga dicindo:

Meu abuelo carpinteiro,
meu pai carpinteiro,
e eu carpinteiro,
córtoche a pexa n'iste talleiro.

E con isto

«... o coitado do entangarañado
queda xa desentangarañado».

A non ser que morra, que tamén se dan casos.

Tenho noticia de que iste método empréga-

se, e supoño que co mesmo eisito, n'outros puntos de Galiza.

O TIRICÓ (ORZUELO)

Pra cural-o tiricó xúntanse seis ou sete rapaces. Faise despois unha casiña de pedra e garabatos e pónselle lume. O que ten o tiricó e mail-os rapaces comenzan a correren o redor da casiña berrando:

Tiricó, tiricó,
que arde a casa de malló.

A unha sinal dada votan a correr cada un pra donde estivese de cara. Ó pirmeiro que olle pra tras pásasalle o tiricó e d'esta maneira o primitivo propietario queda ceibe d'il.

Outras veces berran:

Tiricó, tóooo...
vai pra casa de leiró,
e, en vez de dar voltas o redor da casiña,
brincan por riba d'ela.

Y es probado.

DOORES DE COSTAS

Se vos don as costas buscai unha muller que houbeserido dous xemelos. Deitádevos no chan boca abajo, que ela se sente á vosa beira n'un banco e que vos poña os pés por riba das costas. Ó pouco tempo pásavos a door e quedades coma novos. Ou, pol-o menos, así mo aseguraron.

Recollido en Lobeira por

XAQUÍN LOURENZO

CONTOS

BODAS NO CEO

Ia unha vez unha zorra pol-o monte e viu voar unha aguia moi outa.

—Ay ó — berrando — ¿onde vás?

—Vou ás bodas o ceo — respostoulle a aguia.

—É logo? hai aló bodas hoxe?

—Hai; e moi boas, por certo.

—Pois eu quería ir. ¿Cómo faremos?

—Eu te levarei.

Entón a aguia pousouse no chán, a zorra subíuselle ás costas e botaron a voar.

Ó ir xa moi outos a aguia fixo un recorte e chimpou a zorra en baixo.

E a zorra, ó ver que ía cair por ríba de un penedo, púxose a berrar:

¡Fuxé laxa que te esfarelo;
que si saio d'esta
non torno ás bodas do ceo..!

O HOME E A COBRA

Ia en certa ocasión un home por un camiño e atopou unha cobra por baixo d'un penedo.

—Sácame d'eiquí — imploroulle a cobra.

Ó home deulle lástima da cobra e tiroulle o penedo de por riba. Mais a cobra estaba aterecida co frío e se non podía mover. Entón o home meteuña no seu seo e foise con ella pra sua casa.

Mais en canto a cobra queceu, entroulle fame e díxolle ó home:

—Ay ó; voute comer.

—Ay señora cobra — pregouelle il — Non faga eso, que eu non llo merezo.

—Nada, nada. Voute comer.

—Boeno; pois entón imos onda un Xuez e que il decida.

—Vamos alá.

Saíron e topáronse c'unha zorra. Espuxéronlle o caso e pidíronlle que ela decidise.

—Eu pra decidir — díxolle a zorra — teño que ver como estaban as cousas. Que se volva pór a cobra por baixo do penedo.

A cobra púxose onde estivera denantes e o home volveulle pór o penedo por riba.

—Agora — dixo a zorra dirixindose ó home — vaite pra tua casa e deixa que a cobra morra ahí por desagradecida. (1)

Recollido en Lobeira por

XAQUÍN LOURENZO

(1) Iste é o eterno conto do home que criou a cobra no seo. Outra variante galega, recollida por R. Martínez López, en Negreira, publicámosla no noso número 24 (15 Nadal 1925). N-aquil, o home engaña o raposo, facendo que lle paga a sua sentenza. Tamén das *Bodas no ceo* temos publicado variantes.

Núm. 58

15-10-28

nós

CASTELAO

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

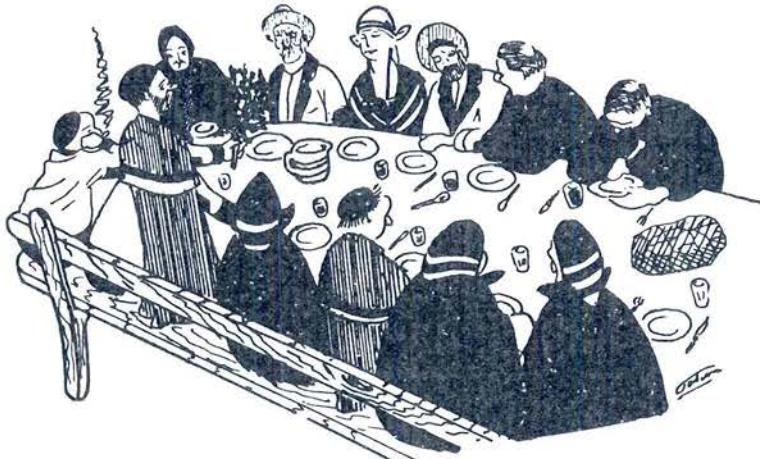
UN CASAMENTO EN LOBEIRA

Un dos costumes mais curiosas que podemos observar en Lobeira é a do casamento.

Costume que imos tratar de relatar o mellor que poidamos.

Na noite anterior ó día da solemne ceremonia da boda na parroquial, xúntanse na cociña da casa da noiva, a «crême» da aldea a faguer tertulia na que corren o viño, os contos e os ditos humorísticos dos cachazudos paisanos.

Uns cantos xogan á brisca de seis; calado o chapeo hasta os ollos espíando as señas

dos contrarios e dando as suas con leves contraíciós faciaes, sinalando as xogadas con frases como estas:

—«¿Machos ou cabezadas?—

—Femia!

—¿Por riba ou por baixo?—

—¡Dalle por riba!

—¡Iste leva cirolas!...»

E mil pol-o estilo.

A cada «pau» que sai, indílganlle un dito.

«*O Ouro* vai pro tesouro.»

«*Bastos* son meus pensamentos.»

«*Coplas* cantaba un cego», etc.

N'outro rincón, tal coal velliño conta con voz misteriosa e entrecortada por longas

pausas, unha aventura das ánimas, que escoitan todos con unha seriedade pasmosa.

Dous discuten moi serios, correitamente sentados ó estilo galego—o corpo ergueito e ríxido, e as maus abertas sobre os xionllos— si choverá ou non no día seguinte. Outros, en apertado grupo opinan sentenciosa e suficientemente sobre o gando do veciño.

E así trascurre a noite, astra que alá, sobre as dez comenza a desbandada, ouvíndose a cada momento, e previa a felicitación á noiva, a frase clásica de «Boas noites nos dea Dios», que corre de boca en boca, e por fin, ceibe de intrusos a cociña, ordea o tío Manoel da casa:

—«Bota o caldo, Rosa.»

E nós, retirámonos tamén pra non interrumpir o xantar dos donos da casa.

**

Ó outro dia, o «Santo» do lugar, atópase cheo de xente.

O Santo, é moi pequerrecho,—un cubo de tres metros de arista— e só ten, naturalmente un altar, no que se venera o Apóstol Santiago,

Iago, montado no seu cabalo, que ten unha pata rachada e calzada c'un vello candiiero, pra que o santo se non esborralle. N'esta especie de caixón, atopamos, ós noivos, ós seus pais e ós invitados, sen contar, craro está, ó personal da eirexa, ou sexan, o crego, o sacerdote e un músico que toca un desafinado trombón, acompañando ó sacerdote, que con unha voz que il quer que sexa de baixo, atascándose ás veces, o que provoca a saída de algúna que outra cacreante ave, entona unha salmodia rara, n'unha língua que il quer que sexa latín, créncia que nós debemos respetar.

Amontoados á porta, están os veciños que

non caiberon dentro, alargando a cachola, pra non perder detalle do que pasa dentro, motivando con esto, un rotundo xuramento do invitado que está detrás ó sentir sobre os seus pes os de un veciño, ou ben algún berrido de algunha moza tímida.

Ô fin, alá sobre as 12 da mañá dá cabo a ceremonia e principia a saír a xente.

Pirmeiro, saen os noivos; ela muy emperifolada, lucindo no peito un monumental ramo, e il, todo endomingado, sostén na mau unha saqueta da que ela estrae anacos

de pan trigo, que bota á canínea de rapaces que os preceden, e que se botan sobre o pan, como lobiños famentos berrando:

—¡Trigo! ¡É trigo! — pelexándose hastra que un sai correndo co corrosco na mau e mais de un chichón na cachola.

Detrás dos noivos, veñen os seus pais; ela chorosa e compunxida; il teso, estirado, envolto na sua grossa «pañosa», e faguendo por que se lle non salten as bágoas, pois en medio da sua tristura, comprende, que dada a importancia do seu papel, ten que se mantener serio e imponente, en armonía co-as circustancias.

Detrás sai o alcalde, seguido de todolos concexales dispoñibles e das autoridades militares (o cabo da Guardia Civil). Os pirmeiros envoltos nas suas capas de dous dedos de grosas, suando unha gota por cada pelo baixo un sol que estantina. Mais dada

a importancia do auto tivérонse que vestir de «etiqueta» e cada un, botou sobre os lombos, o pesado capote con xeito resinado pero sin pensar en contraveñir o «protocolo» local.

As autoridades militares (o cabo da Guardia Civil, como xa dixemos) retorcen os seus empinados mostachós, lanzando olladas provocativas ás mozas que acompañan á comitiva. Acompañan tamén ó alcalde, o segredario do Auntamento, o do Juzgado, o Bigairo, etc. etc.

Despois ven a mûseca, composta por un gaiteiro, un tamborileiro, o do bombo e o mûseco do trombón que tamén se adheriu á comitiva.

O gaiteiro, arrogantemente plantado co-as pernas entre abertas e os pes cara afora anda acompasadamente, ladeada a monteira e balanceando as bolras do roncallo, lanzando ó aire as notas de unha muñeira, acompañado pol-o redoblar do tambor e o bater do bombo. O do trombón, traxeado cun uniforme incompresto, sopra e resopra, suando pra lle arringar ó vello instrumento algunas notas que saen airadas e furibundas, pol-a oxidada boca do trombón.

E por último, detrás de todolos graves persoaxes anteditos, pasan os mozos co-as suas chaquetas de pana, ribeteadas de terciopelo negro, e os seus pantalós con rodilleras do mesmo pano, as mozas endominguadas, os velllos co-as suas capas e as vellas cos mantos pol-a cabeza.

Pol-a porta da hermita, sai correndo o crego, aborchando os derradeiros botós da sotana e seguido do sanxistán, e incorpórase á cabeza da comitiva, berrando:

—¡Agardai por mí! ¡Agardai por mí que alá vou!

Chegados á casa da noiva, ésta retrífrase ás «suas habitaciós» acompañada da sua nai, namentras o pai, entretén ós convidados no corredor acadando o xantar.

En cabo séntanse á mesa, e entón ven a noiva con un ramo de que van dependuradas, rosquillas, mazás e mil comeschamos de fabricación caseira.

Ô se sentar á mesa a noiva entrégalle o ramo ó noivo, quen llo dá ó alcalde que é o

que está ó seu lado. Entón o alcalde, ergue-se e recita esta improvisación: (1)

*A todos os que se casan
en paz e en gracia de Dios
El os ten da sua mau.
que tamén vos teña a vós.*

Entón o alcalde, entrégalle o ramo ó seu veciño, quen se ergue e solta esta outra copra.

*Pra os que hoxe se casaron
por iste ramo a Dios pido.
Que ó Manoel lle dé cadelas,
e á sua muller miniños.*

E así sigue o ramo recorrendo a mesa hastra chegar outra vez ás maus da noiva, quen o desfai e reparte os mil enredos que ten entre os convidados.

Por fin, e con gran contento dos asistentes comenza o xantar, que coma todolos das aldeas, é sinxelo pero alimenticio. Ó final sai a nai co roscón, que parte en dous anacos, dando unha mitá á noiva e a outra ó noivo, quenes as reparten, él antre os homes e ela antre as mulleres, dando por terminado o festín.

Pol-a serán na casa dos noivos, hay mûseca e baile, e alá pol-as oito da noite despedíganse todos polos fiadeiros deixando solos ós noivos, que ben lles compre.

Así se casaron en Lobeira hastra fai dez anos. Mais influídos pol-a moda e o afán de «señorio» deron a esquecemento os costumes dos seus abós, e hoxe cásanse como o resto da humanidade, quedando solo leves vestixios d'iste costume. Só se conserva intiero iste casamento, na memoria do tío Pisco, de quen, si Dios nos axuda, falaremos outro día.

XOQUÍN E XORXE LOURENZO.

San Roque - 1928.

(1) Esta e as copras que siguen déronnolas coma orixinales, anque non respondemos que o sexan.

DE FOLK-LORE

Veciñanzas de Ferrol. — Desiñazóns xeográficas en cantigas populares

I

O Señor cura de *Cobas*
ten cara de serafín
cando vai decir a misa
todolos santos se rín.

II

A aldea da *Mariña*
aldea de auga fría
mirádea con desprecio
que bos rapaciños cría.

III

Si ti viras o que eu vín
o domingo na *Malata*
unha espiga de mainzo
a piñas c'unha pataca.

IV

San Antonio da *Cabana*
ten unha pipa no monte.
as mulleres beben viño
os homes auga da fonte.

V

En *Cobas* hai boas mozas
na *Mariña* a flor d'elas
e en *San Xurxo* pequeniño
viva o salero d'elas.

VI

Hai unha vella en Esteiro
que co nivoeiro non ve o sol
anda vella ferrolana
si guitaras a perrera fórache mellor.

VII

Chove e mais fai sol (1)
anda un vello por *Ferrol*

(1) Con muitas variantes coñecidas e publicadas,

Núm. 71

Tomo 6.º

rós

CASTELAO

O mestre traza o cadro limiar da lección n-unha conversa de cordial desorden. Fálanos do mais fondo probrema da Ética. Fálanos da nacenza do honor pol-a fortificación da voluntá, de que non é mais valente o que non sinte o medo, senón o que o sinte e o vence, da gran crisis en que se define todo o porvir da mocedade, da sensualidá. «O mozo ha de ser mozo si quer chegar a ser home». Hai unha evocazón da Europa tanguista da preguerra, e unha visión da reacción da post-guerra, que en aqueles días escomenzaba a definirse.

Despois o mestre entra mais fondo, en nós. Quen lembrara aquel eloxio da castidá vivificante, aquel endereitarnos cara un ideal, cara unha afición, cara unha constante actividá, pra gardar a nosa mocedad! Despois, a gabanza da muller, aquela beleza en que él adouraba a Dios, a fermosa dona, a irmán, a nai que tiñamos de

lembra frente ós que soio a buscan como instrumento de pracer.

Logo o mestre escomenza paseniño a exposición da lección. Ó afondare no que sempre tratamos ledamente quéimanos a i-alma. Porqué teríamos tomado a xogo todo aquello? Porque os nosos pais non nos falarían así?

Tememos que remate, quixéramos que esta fonteliña crara latexase sempre perto de nós. Quixéramos enroitarnos no canle limpo das suas augas.

Rematou: «que cando os outros se murchen, teñímos nós creado un pobo».

Erguémonos calados e saímos sen falar. Fora, as rapazas baralleiras preguntan o qué nos dixo Don Antonio. Ningún responde. Xa lles falará a elas. Saimos. Cada un, un camiño. Pero hai quen se detén e volta. Algunxs tópanse na porta do mestre.

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

APUNTES DE GEOGRAFÍA LEXIGRÁFICA GALEGA

ALGUNHAS VERBAS D'USANZA CORRENTE EN LOVIOS (OURENSE)

ACUBILLAR=Cobixar.

ANEL=Anillo.

ALIANZA=Anillo.

APOUPAR=Aturuxar.

APOUPO=Aturuxo.

ASA=Áa ou ala.

ASAÑAR=Inflamar.

AZO=Aceiro.

AZURRIAR=Azaparrar.

BANDELLO=Anaco de terra.

BEIXO=Beizos.

BOEDO=Cana das bombas.

BOQUEIRO=Portelo, portairo.

BUFETE=Mesa pequena.

CABALIÑO DO DEMO=Libélula.

CALUNIA=Clás.

CALLAO=Terra endurecida.

CANEKO=Cántaro.

CARA DESLAVADA=Sinvergonza.

CARRADOIRO=Camiño pra levar o esforzo ás leiras. (1)

CASCALLO=Madeira miuda.

CATALIÑAS (sintir)=Ter saudades.

CAZOLA=Tixola, sartén.

Ce=Sién.

CEIBAR (os bois)=Desxunguilos.

CEIMENTOS=cimentos.

CLAVO=Verruga.

COIRA=Ramera. (2)

COVELLEIRA=Col, coella.

COVELLA=id.

CROÑA=Culata. (3)

CHAIRO=Chao, llano.

DESURRAR=Desaugar.

DESURRO=Desaugue.

(1) Derivado de *carrexar* ou *carrear*, indicando o camiño por onde val o carro.

(2) *Coira* sinifica *pelexa* ou *pelica*. É un despeitivo.

(3) Cf. *cureña*.

DEVANDIÑA=Desafío.
 ENDRÓMENAS (é un)=Un armadanzas.
 ÉNGOA=Flemón.
 ESCÓUPARO=Escarabello d'auga.
 ESGURRUCHAR=Escurrirchar.
 ESPIÑELA=Espiñazo.
 FACHUQUEIRA=Facho.
 FATÍA=Rebanada.
 FOLOSO=Deble, cobarde.
 GUIZGUIRRO=vencexo, avión (paxaro).
 LESMIA=Babosa.
 LISBOAU=Natural de Lisboa. (1)
 LONTRA=Nutria.
 MATULA=Mochila.
 NIQUIFATE=Insinificantē.
 OUVIAR=Ouvelar.
 PADIEIRA=Pedra que está enriba da porta. (2)
 PANELA=Pota, cú.
 PARAFÚS=Tornillo.
 PATRICIO=Petrucio.
 PEDRÉS=de cōr cincenta.
 PRESUNTO=Touciño.
 RAXADO=de cōr antre marelo e bermello.

(1) Port. *Lisboeta*. Igual que *limian*, *masidan*, *caldelan*, *queixalau* etc.

(2) Pode ser a pedra sobre que vai a *padia* do tellado.

RENDAR=Arrincal-as herbas.
 SOBEXAR=Sobrar.
 SOBRECEO=Teito.
 SOUGAR=Sabugar.
 TALOURA=Vara moi longa.
 TAMUNADO=Regular, pasadeiro, nen alto nen baixo.
 TATO=Tatexo.
 TIXOLO=Ladrillo.
 TOLA=Bocairo aberto no rego.
 TOMBA=Remendo nos tamancos.
 TRAMBOLLA=Esbarrecada, rebolo.
 TRAMOYEIRA=Mintireira.
 TREIXADA=Terbón.
 ULLEIRO=Illó (pantano). (1)
 VERDOSIÑO=Verdecillo.
 VITALLO=Comida pr'os paxariños.
 XACA=Alxibeira.
 ZALOUGAR=Enxuagar.
 ZARAMELA=Salamántiga. (2)
 ZARRIZO=As costas. (3)

(Recollidas por XOQUÍN LOURENZO.)

(1) *U* por *i*: de *illeiro*. Ex. *Ulloa*=*Illoa*.

(2) N-outros lados, *saramela*.

(3) N-outros lados, o *espiñazo*.

Imprenta NÓS, Real, 36-1.º A CRUÑA

F. ROMAN e SACO

DROGUERIA e FARMACIA

Pereira, 19 — OURENSE — Teléfono 28

Núm. 99

Tomo 9.º

rós

CASTELAO

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

FOLKL-ORE DOS NENOS

As notas que van a seguidas pertescen a bisbarra de Cariño, Ortigueira, e debollas a bondade do ilustrado médico de aquil porto D. Alexandre Carreño.

Pra acelerar o parto, cando é pesado, vístese a muller con un chaleque de home, por paracerlle que de iste xeito aproveita millor as forzas. Ista observación foi feita no lugar de San Xiao.

Cando a un recén nado o levan, pol-a noite, de unha casa á outra, adoitan meterlle entre as roupas un dente de allo ou unha codia de pan, por mor das meigas.

O berce non se debe facer ou mercar deantes de ter nado o rapaz; pois caso de facelo non se logra a creanza.

XOSÉ RAMÓN FERNÁNDEZ

ROMANCE DE REISES, NA PARROQUIA DE GUIMAREI, DA TERRA DE TABEIROS

—Buenas entradas de reices
tengan vuestras señorías.
Vállame Nuestra Señora
y la claridá del día.
—Caminando vai José,
caminando vai María,
tanto caminan de noche,
como caminan de día.
Habre las puertas puertero,
puertero de puertería
—Estas puertas no se habren
hasta que relumbre el día.
—Estas puertas no se han de abrir
que quiere parir María.
Aun no pare este noche
ni la otra que venía,
allá por la media noche
la Virgen se halla parida
—Tanta era su pobreza

que ni un pañuelo tenfa.
Bajó un angel del Cielo,
ricos pañuelos traguía,
unos eran de Holanda,
otros de Holanda fina.

En los altos cielos
ricos castillos había,
no los hizo carpintero
ni hombre de artillería,
que los hizo San José

para la Virgen María.
—San Miguel hecha la rede
por riba de San Bernaldo,
toma nifia ese pañuelo
échame el aguinaldo.

(Recitouno Carmen Puente, de Guimarei de 70 anos),

A. CASTRO DONO

A LENDA DA HERMIDA DE ARANGA

N-unha ocasión, unhas mulleres que pasban de noite por preto de Aranga (Betanzos Cruña) sentiron soar unha campaíña p baixo de terra. Foron entón onda o crego que veu con elas e comenzaron á cabar hasta dar c-unha cruz de ferro con adornos cobre e unha coroa de prata que tiña un campaíña que era a que as mulleres sentir tocar. Esta cruz parece ser que despois roubada ou vendidos algúns anacos.

No sitio en que estaba a cruz, comenzou manar unha fonte, de augas miragreiras. Arranxada a fonte e feita unha hermita n-aquel sitio, orgaizouse anualmente un romaría que ten lugar o día 3 de Maio.

À dita fonte, hermita e romaría fai referencia un cantar de por ali, que dí:

Verdadeira crus de Aranga
que has de dar ós teus romeiros:
auguiña da tua fonte,
sombra dos teus castilleiros.

XAQIN LOURENZO

Núm. 108

Tomo 9.

nós

CASTELAO

CANCIONS DE BERCE

- 1 E que tés,
e que foi;
ehí che ven teu pai
e más a tua nai...
Ah...

- 2 Ah, meniña, ah;
zapato no pé,
sardiña salgada.
pro noso Xosé...
Ah...

Recollidas por
ISAAC FORNEIRO BARANDELA

DO CANCIOEIRO DE BORNEIRO (CABANA)

- 1 O caravel cando nace
medra pol-as catro esquinas;
o amor cando pretende
non conta senón mentiras.
- 2 O que non canta nin baila,
á que vai á foliada?
deprender catro mentiras
para contar de chegada.
- 3 Mozo que estabas na porta
coa man na faltriqueira;
o que ven pra namorar
non se pón de isa maneira,
- 4 No muiño donde eu moio
tamén moie unha señora;
chégalle o gran, queridiña,
chégalle o gran, que non roia,
- 5 Rego arriba, rego abaixo,
eu e mail a miña moza;
rego arriba, rego abaixo
armamol·a nosa roza.
- 6 Costureiriña bonita,
dime dónde tel·a cama.
—Na orilla da lareira,
antre un mendigo de palla.
- 7 Moito liño fai aresta,
moito fiado fai pano;
o que ten a muller vella
ten bacalao todo o ano.
- 8 Onde hai rapaces, hai bulla;
onde hai mozos, alegria;
onde hai dous vellos na casa,
roñan, roñan todo o dia.

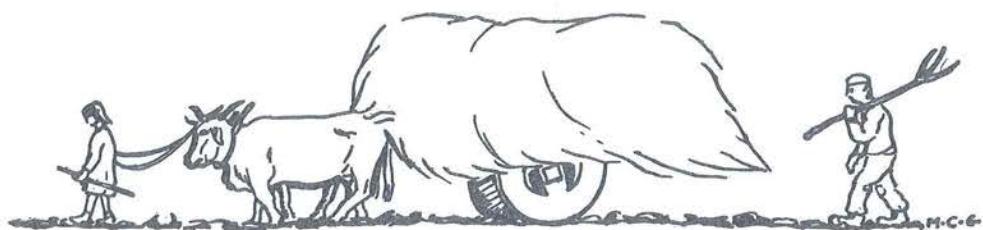
- 9 Por aíqu vai un camiño,
por aíqu vai un carreiro;
por aíqu ha de pasar
todal-a fror de Borneiro.
- 10 Vivan Borneiro e Dombate,
Vilaseca e Fontefría,
que eran as catro partidas
onde eu me adivertia.
- 11 En Borneiro hai boas mozas,
en Vilaseca fror de elas,
en Dombate son choronas
e no Briño micaelas.
- 12 As vellas do meu lugar
levan un ruido armado,
por causa de unha galina
que quixo montar un galo.
- 13 Os mineiros da Cidá
todo é unha pandilla;
nunca pensaron que houbera
mineiros na Cagalliña. (1)
- 14 Si os señores son conformes
eu quero vel·o retrato,
solo por ver á Prudencio
salire arrodillado.
- 15 O que podemos decir.
dentro de catro chavolas:
que non atopamos más
que anacos de cazolas.

(1) Esta cantiga e algunas das que siguen fan referencia
as escavacións feitas no castro «A Cidá», da parroquia de Borneiro.
Cagalliña é o nome de un barrio de Vilaseca, lugar da
mesma parroquia e de onde había algúns traballadores nas di-
tas escavacións.

- 16 O traballo da Cidá
hase de ver nos diarios,
pra que veñan vel-as fincas
de os nosos propietarios.
- 17 Tel-a camisa ben branca,
bueno á quen cha lavou;
tua nai no lavadoiro
canto xabróñ lle botou.
- 18 As nenas de Vilaseca
todas xuntas n unha eira
unhas cantan, outras bailan,
outras andan á xaneira.
- 19 Ai que pereira tan alta,
enriba ten mil enredos;
os mozos, cando pretenden,
nunca ten os ollos quedos.
- 20 Costureirña bonita
a tua agulla picoume;
como eras bonitinha,
a picada consoloume.
- 21 Aquil que anda no baile
vai postendo no sombreiro;
vai fumando no cigarro,
pode fumar bieiteiro.
- 22 Si ti queres e eu quero,
quer nol-o ha de privare,
de facel-a cama xuntos
para mañán madrugare.
- 23 Fun ô muíño con Paula,
fun ô muíño con ela,
- 24 Mui muíño, mui muíño,
bótame a faríña fora
que a filla da muíñeira
ten un cantar que namora.
- 25 O muíño no-é muíño
que é a capilla dos ratos,
donde se daban os bicos
e mailos moitos abrazos.
- 26 Miña nai, tiraime a cea.
si querés que vol-a coma:
teño que ir ver unha nena
antes que a lúa se poña.
- 27 Miña nai, dámeme a cea,
que quero ir ver á Carmela,
que hai moito que non-a vin
e xa toleo por vel-a.
- 28 No lugar de Vilaseca
hai unha pedra picada,
para se sentar os mozos
cando ven da foliada.
- 29 Saralala estaba mala,
veulle o sol pol-a ventana;
erte, Saralala, erte.
—Non pudo que estou moi mala.

Recollidos por

XAQUIN LORENZO

N.º 121

Tomo 11

nós

CASTELAO

tranquío na sua door sin límites, recostado no cabezal pomposo do Padornelo, corre de novo os camíños da montaña, os sendeiros da noite, a tristeza infinda, e a lediza subrime de todal-as horas, co seu corazón aberto á humilde grandeza das cousas. «Meu corazón é un río silenzoso e profundo—por onde escorre toda a ternura do mundo—i-o Amor i-a Door» E todo il é un corazón, un corazón xeneroso que se desfai en cancións. Dende fai moitos anos, alá nos campos doces das terras vasco-francesas, Francis Jammes, vai pondo un pouquiño da sua ialma, en cada cousa, pra prodela agarimar logo coma un anaquiño de si mesmo, ou da humanidade irmán. E á forza de entregarse a elas, e agarimalas, as cousas teñen nos seus versos, todo o sabor da sua ialma ledizosa. O noso poeta non ten porque lle dar ás cousas anaquiños da sua ialma; il sabe xa que toda cousa ten o seu ser, i é unha parte do todo subrime, e son elas, as que se lle meten no seu corazón afervoado, pra sairen agarimadas nos seus versos. O poeta canta, é un cíne-ave-fenix. Ceos, e noites, e luas, e montañas, paisaxes de Galizal O poeta é como un alento limpo da paisaxe total, que se non fixo ainda, disa paisaxe que non é a lús, que non é a coor, que non é a forma, que non é

tampouco e ainda o rumor; disa paisaxe que é o todo; que é o home, cos montes, coas prantas, co ceo, coas augas, cos animaes, co rumor; e co ise outro inasequibel, inaudibel, inefabel, que é o fogo, espírito e gracia, i-está detrás, e dentro de todal-as cousas, i é preciso sentir, intuir e nada mais. Nas mans do poeta doornado sempre, pola door do mundo, medran as roseiras silvestres das suas cancións. Unha ternura inefabel, a ternura que baila nos seus ollos tristes, dende aquil día que se sinteu a si mesmo, antre as cousas, isa ternura que é alento human, e gracia sobrehuman, sin a que, os homes alónxanse i-estránanse dos homes, e son o alento do seu ser, cantar. Verbas garimosas, diminutivos quentes; todol os seus versos saben a aperta e caricia afervoada; Frai Luis diante do mundanal bruido, pro tan outo, que xa está fora dil. Por ahi vai *Corazón ao vento*, entregándose a todos sin romperse, abrindo un camiño que ninguén sigueu ainda, ao menos no noso ámbito, diante o silenzo brutal da incomprensión.

Ahi tendes doulos libros, e n-iles un poeta que é xa froración, e ainda promesa magna. Aquilino Iglesia Alvariño.

LUIS MANTEIGA.

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza PAPELETAS PRA UN DICCIONARIO

Damos a continuación algunas verbas de uso corrente na terra de Lobeira (Ourense).

Moitas serán de uso corrente n-outros sitios, mais coidamos que ainda n iste caso, non carez de intrés a sua localización.

Todas estas verbas foran escoitadas por nós dos beizos da xente, especialmente dos vellos. Cecais n-algunhas se note infruencia portuguesa, mais hai tanta razón pra que no noso léxico infruiña Portugal, coma Castela. O seu valor é, pois, positivo, e ao noso vocabulario deberán ser incorporadas.

* * *

ABOCANAR.—Parar de chover.

ACADAR.—Alcanzar. Esperar.

ACHEDAR.—Axudar. Empuxal-o carro fagendo forza nas *chedas*.

ACHOURA.—Chousa, horta.

ACOUVILLAR.—Arrenxar.

AEITO.—Sen escoller.

AFEITO.—Sen escoller. Acostumbrado.

ALLO (co).—En previsión de...; por si... (*co allo de que viñas...*)

ALPENDRE.—Cobertizo.

ALUSTRE.—Relámpago.

AMALLOAR.—Atar os *mallós* ou cordóns das chancas. Atar.

AMOSTRAGADO.—Estropeado, derramado.

ANDACIO.—Doenza de carácter xeral.

ANGA.—Asa dos potes.

ANUZAR.—Amostragar, derramar.
 APÓR.—Comenzar a moer. Xunguil-o gando ao carro.
 APURRAR.—Azuzar.
 AQUELAR.—Arrenxar.
 ASEMADE.—Por outra parte... (*Asemade non esti ben faguer eso*).
 ASMO.—Doce, sen levedar.
 ATINILLADO.—Mandil a raias.
 ATIRICEIRO.—Pedichón.
 ATURRAR.—Aguantar.
 AVANTAR.—Adiantar. Saltar. Escalar,
 AVENZAR.—Grupo de reses, veceira.
 AVEZAR.—Afacer, acostumbrar.
 AZAPURRAR.—Apurrar, azuzar.
 BALAGOTA.—Cousa esborrallada, esnaquizada, rota.
 BARBADELO.—Frío.
 BEBEDEIRA.—Borracheira.
 BICOS.—As puntas das espigas do millo.
 BICHA.—Zumezuga.
 BIRILLA.—Ingle.
 BOCAJRO.—Burato.
 BOCAÑO.—Intervalo antre duas rachas de chuvia.
 BOCHA.—Vexiga.
 BOLO ASMO.—Masa do pan sen fermentar.
 BRÓLLO.—A meio maízur.
 CABACO.—Anaco informe de madeira,
 CACHO.—Racimo de uvas.
 CACHÓN.—Lugar en que a auga de un río vai moi revolta entre penedos.
 CACHÓN.—(Ferver a). — Estar fervendo moito.
 CANINEA.—Rapaciada.
 CARROLO.—Castaña asada e mondada.
 CICHOTE.—Xeringa de madeira.
 COMESCHAMAR.—Faguer unha cousa calquera (*Vou comeschamar un campo*=vouno egar. *Comeschimar a porta*=pecha a porta).
 COMESCHAMO.—Cousa, obxeto.
 CORISCO.—Pedrazo, granizo.
 COSCA.—Vaina das fabas,
 COSCO.—Follas que envolven as espigas do millo.
 COTELA.—Parte mais outa de unha cousa.
 CURISCA.—Vento frío.
 CURRIPA.—Camiño que case se non vé, desfeito.

DANAR.—Nadar. Rabiar.
 DANADO.—Rabioso.
 DECATARSE.—Darse conta.
 DECOTA.—Poda.
 DENTEQUEIRO.—Colmillo.
 DESANUBIAR.—A moita velocidade (*corre que desanubia*).
 DESEIVAR.—Laval-a roupa de primeira intención, lixeiramente.
 ENDRÓMENA.—Persoa inutil, que non serve pra nada.
 ESBALAGOTADO.—Esnaquizado, esborralado.
 ESBARRECADO.—Ancho.
 ESBOURAR.—Reventar.
 ESCASI.—De xeito que... De todos modos...
 ESCRONCHA.—Punta da cana do millo.
 ESCUNCHAR.—Abril-os ourizos pra lles tiral-as castañas.
 ESPARGALLAR.—Estender.
 ESTEO.—Poste de madeira.
 ESTIÑAR.—Sumirse un líquido.
 ESTUADO.—Cegado, atascado.
 FABO.—Celdillas dos panales en que está a mel.
 FANEGUEIRO.—Acaparador.
 FORRUXE.—Hollin.
 GAFO.—Leproso.
 GODALLO.—Castrón.
 GUILLO.—Cuña.
 ICHÓ.—Trampa prás perdices.
 ILLARGA.—Cadeira.
 INZAR.—Reproducirse moito.
 IXOLA.—Xoguete.
 IXOLEIRO.—Mañoso.
 LASTRADO.—Caido co peso.
 LAVARADA.—Llamarada.
 LAVAREDA.—Lavarada.
 LIGAR.—Atar. Coincidir.
 LIÑA.—Baraza, atadillo.
 MARRUCO.—Parte queimada. Isca.
 MOLEGADO.—Machacado.
 MORGADO.—Maorazgo.
 MOSIÑO.—De facil traballo.
 MOUCO.—Xordo.

- MUDA.—(a fariña).—Moi miuda.
 MUREIRA.—Ratoeira.
 MURGAR.—Tapar un burato con mурgo.
 MURGO.—Musgo.
- NEDIO.—Liso.
- PAXARECO.—Rosio, sitio arredor de unha casa.
- PARCEIRO.—Coheredeiro.
- PARRUMEIRA..—Sitio da cheminea en que se forma o hollin.
- PEDRAZO.—Granizo.
- PITAR.—Partir en anacos miudos.
- PLANETA.—Que pretende sabelo todo.
- POTE (*festa de*).—Festa grande, boa.
- POTRA.—Humores negros do millo.
- RABIZAR.—Esgallar.
- RAXEIRA (estar de).—Estar tomando o sol.
 RELEVES.—Xantar que sobra do dia da festa e que se come ao seguinte.
- RENLO (ð).—Ás costas.
- REQUIÑA.—Porca pequena.
- RESIO.—Rosio, sitio arredor de unha casa.
- RIXAR.—Fritir.
- ROLLAR.—Tapar un pote, unha cazola, etc.
- ROSIO.—Resio.
- SOALLEIRA.—Roupa posta ao sol.
- TANADA.—Cobertizo.
- TEMPERAS.—Fruto que madura cedo.
- ULA?—Onde está?
- XUROS.—(*diñeiro a*).—A réditos.

XAQIN LORENZO FERNANDEZ.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

A GRANDE DOOR DA FACULDADE DE MEICIÑA DE COMPOSTELA

Seninxuria prás mais a escola médica compostelá tén representado a forza de maor infroenza na Galiza da Universidade, por a longa e senlleira tradición, o traballo dos médicos no agro, e nos témpos decorridos formadores da Galiza romántica e aitoal por seren os estudantes de Meiciña os apai-xoados das novas ideas. Hespidal de peregrins n'outrora, hoxe hospidal e sanatorio, Compostela debe aos médicos un dos seus dereitos a capitalidade galega. Dende antigo—lémbrese a escola filosófica de Varela de Montes, a clásica elegancia de Andrey, a revolución clínica de Teijeiro, a exemplaridade de tantas outras figuras como Romero e Barcia entramos poetas de inspiración enxebre—a escola médica galega tén un estilo que trascende a pura teoría e práctica, recolle a inquietude filosófica e garda no necesario pragmatismo a procura de un eixe de pensamento. Hoxe a petrucia facultade sofre a door da morte de dous dos seus millores fillos, entramos xóvenes mestres, entramos fuxidos no íntre millor pra maduraren cada un o seu pensamento diverso e compre-

mentario. Os Doutores Nóvoa Santos e Rodrígues Cadarso semellan encarnare no vivir e hastra no morrer os dous tipos do comprexo ser galego, ás veces misturados na mesma persoa, n'iles precisados e senlleiros ca precisión e craridade amedrada por as diferentes vocaciós: O fisiólogo, o anatómico. Nóvoa Santos fisiólogo e clínico, foi místico e pesimista, amaba a morte e n'ela pensaba de cotío. Cadarso, anatómico e antropólogo, amaba a vida e non pensaba na morte. O primeiro miudiño, refreisixo, elexiaco, rexo, optimista, apolíneo Cadarso. Na cadeira a elocuencia máina, afondada de Novoa, a verba sonora, sintética de Cadarso amigo das vidas ideas goethianas ao eispricare o xénesis do cráneo ou seguindo nas caveiras dos cemiterios galegos o tipo anatómico da raza. Nóvoa abriu a porta a morte amiga veilla por os camiños da eisprencia psicolóxica. A Cadarso tiña que o surprendere a morte de xeito brutal. A door da escola compostelá é door da Galicia e do requintado mundo da cultura europea. Escolleitos por a morte na chea xuventude a sua obra ha ser por

N.º 124

Tomo 11

nós

CASTELAO

Collín a madrileña miuda e beilamos tres cousas. Pareceulle qu'estaba eu tristeiro, díxenlle que crar'está, en comparanza co-aquela gente tan divertida. Ela dixome que non, que esta gente non lle gusta, aborrécese en Praga, eiquí non hai cousa boa. Enantes ela estaba en Berlín, alí si que s'atopaba ben, coma que non pensa mais qu'en volver aló, más non pode.

Por fin marchamos. Despedímonos dos outros, e marchamos o Prof. Jungbauer e mais eu pol-a Vaclavatská namiesti, a aque-

la soila e sen gente. D'aquela decateime de que levaba unha miguiña de chispa. Já non ten un a resistenza estomacal e cerebral d'outro tempo, e entroques istes condanados d'alemás consérvana toda a vida. Fixen un esforzo e seguín moi ben co Prof. Jungbauer deica á sua casa, e encamíñeime tranquamente ao Hotel Ametyst, adicando unha lembranza aos amigos d'Ourense dos tempos de pándiga, cand'estas cousas remataban nos divás do Club.

(Continuarase).

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

NOTAS ENCOL DO ANTRÓIDO EN LOBEIRA

Antre as lembranzas que o noso campo conserva do tempo vello, hai algunas de un gran valor por conservar mais nido o carácter primitivo, gardando algo de fondo que lles deu orixe.

Destacan pol-o seu intrés, certas prácticas e costumes referentes ao Antróido, nas que se vé craramente «como foron» e «qué foron».

Referímonos ás máscaras que cos nomes de cigarrós, zamarrós, murrieiros, choqueiros, charrúes, etc., se coñecen en varias rexións da Galiza e de fora de ela. Na revista NÓS (1) publicou Vicente Risco un estudo encol dos cigarrós de Laza, asunto que recentemente volviou a utilizar Bouza Brey (2), recollendo o de Risco e outros autores (Cabal, Uría, P. Morán, etc) e engadíndolle notas e suxerencias suas.

Hai así publicadas unha serie de papeletas que recollen e localizan estas máscaras, espalladas pol-a Galiza adiante. Mais o material ainda dista de estar recollido todo: hai n-outros sitios máscaras semellantes e n-outros, o recordo de elas, coma ocorre en Vigo, Redondela, Lobeira, etc. De estas derradeiras imos falar hoxe.

De elas dixerónme cousas os velliños de Lobeira, que ainda as recordan dos seus bós tempos e cuios disfraces os cobriron máis de unha vez.

Hoxe xa non-as hai. Perdérónse, ainda non hai moito, como se van perdendo outras costumes e tradicións; de moitas xa non quedará lembranza. As que ainda se recordan, deben ser recollidas pras engadir á nosa rica etnografía.

As máscaras a que nos referimos, non teñen nome ningún especial ou, pol-o menos, non se conserva hoxe, anque esto parezlos un pouco estrano tratándose de unha cousa desaparecida fai tan pouco tempo.

Polos datos que temos, debían ser casi iguais aos cigarrós de Laza. Levaban faixa, ian en camisa e as pernas envoltas en flecos de bolras. Arredor da cintura, por baixo da faixa, ia un cordel ou unha correia da que se dependuraban uns grandes chocáis de ferro a cuio compás brincaban e corrían. A cara cubriana c-unha careta de madeira pintada, semellante ás que usan os cigarrós. Na testa levaban un chapeu de forma arbitaria, mais cuia forma se aprosimaba a cónica.

Por mais que o procuramos, non conseguimos ollar ningunha careta; fai tempo que se non fan e xa non se conserva ningunha das vellas.

De todal as prendas de iste disfraz, sómentes se conserva o chapeo, anque perdeu o seu carácter i é indistintamente usado con calquer disfraz.

Adoitaban levar na man un vergallo feito de lenzo, mallando co-il a cantos atopaban no seu camiño, sen distinguir edade nin crás.

Andaban sempre aos brincos, correndo e choutando, animados pol-o són das chocas que lle colgaban da cintura.

Gozaban de certa inmunitade e non era lícito repelel-as violentamente, senón fuxindo.

Anque estas máscaras saían de todolos pobos de esta rexión, estaban especialmente localizadas na banda leste do Viso, antre iste monte e o río Limia.

* * *

Tamén conservada somentes na lembranza dos vellos é a costume de celebrar carreiras de cabalos durante o Antroido, anque non fai moito tempo que as había.

Estas carreiras de cabalos precisaban un terreo en certas condicións, pois dado o accidentado do terreo, non era posible telas más que en certos sitios. Unha das *pistas* que en Lobeira se utilizaban era o anaco de camiño comprendido antre Facós e Grou, camiño que unía Bande con Entrimo, denantes de se faguer a actual estrada.

O día da carreira xuntábanse en Facós, cos seus cabalos, os que desexaban tomar parte na Carreira. Adoitaban vir mozos dos arredores, de Santa Baia, de San Xés, das Quintas, de Montenegro, etc.

Chegada a hora, montaban nos cabalos e puñanse todos xuntos. A unha sinal, comenzaaban a correr pol-o camiño adiante, cara Grou. O que chegaba primeiro a iste pobo, gañaba a carreira.

Seguramente, houbo un tempo en que se

concedía un premio ao que chegaba denantes, mais xa ninguén se lembra de esto. Nos derradeiros tempos non había premio ningún.

Como o camiño era estreito e os corredores moitos, non era raro que ocurrisen accidentes e disputas que se dilucidaban moitas veces a paus.

Ás veces, tropezaba algúun cabalo e, ben por culpa do animal, ben por impericia do xinete, caía iste ao chan e os demais, ao pasar, pisábanlo cos seus cabalos, chegando a orixinar serios accidentes.

Tanto estas carreiras de cabalos coma as máscaras de que denantes falamos, son privativas do Antroido. Esto non obstante, coídamos que a sua orixe é distinta.

Todolos que trajeron das máscaras semeillantes ás de Lobeira, están conformes en asinar unha orixe prehistórica. Tamén as de Lobeira deben térlas a sua nacencia, mais non así as carreiras de cabalos, que deberon aparecer posteriormente.

Cecais, e pra nós é seguro, serán unha supervivencia de aquiles xogos de que nos fala Strabon (3) e aos que quizais alude Silio Itálico (4).

Non coñecemos na Galiza outra costume semellante e ten ao noso xuicio un gran interés como dato pra recostrucción das nosas antigas costumbres.

XAQUIN LORENZO FERNANDEZ.

(1) Núm. 35 Novembro 1926.

(2) *Homenagem a Martins Sarmento*, Guimarães, 1928, páx. 73.

(3) III, 2. 7.

(4) *Punicia*. Libro XVI.